T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

EL YAZMASI ESERLERDE TEZHİPLİ FİHRİST SAYFALARI (TSMK, TİEM, İÜK)

Yüksek Lisans Tezi

Fatıma Betül BAĞCI

Tez Danışmanı
Doç. Gülnur DURAN

İstanbul-2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : **Fatıma Betül BAĞCI**

Anasanat Dalı : **Geleneksel Türk Sanatları**

Tezin Adı : **El Yazması Eserlerde Tezhipli Fihrist Sayfaları (TSMK, TİEM, İÜK)**

Jüri Komisyonu tarafından 29/11/2019 tarihinde yapılan **Tez/Sergi/Proje/Esermetni** savunma sınavında başarılı bulunan tez; kapsam, nitelik ve şekil yönünden **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman	**Kurumu**	**İmza**
Doç. Gülnur DURAN	MÜGSF / Geleneksel Türk Sanatları	
Asil Jüri Üyeleri		
Prof. Dr. Nalan TÜRKMEN	MÜ Fen Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Böl.	
Prof. Dr. Ayşe ÜSTÜN	Sakarya Üniv. Sanat Tasarım ve Mimarlık Fak.	
Yedek Jüri Üyeleri		
Dr. Öğr. Üyesi Gülnihal KÜPELİ	MÜGSF / Geleneksel Türk Sanatları	
Dr. Öğr. Üyesi Başak ÇORAKLI	MSGSÜ / Geleneksel Türk Sanatları	

Adı geçen öğrencinin 29/11/2019 tarihindeki mezuniyeti, yukarıdaki bilgileri ve jüri komisyonu kararı Enstitü yönetim Kurulu'nun 09/01/2020 tarih ve...1-5... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Oktay ÇOLAK
Müdür

Dr. Öğr. Üyesi
Ayşe Şule ERYILMAZ AKSAKAL
Enstitü Müdür Yardımcısı

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Fatıma Betül Bağcı

Anasanat Dalı : Geleneksel Türk Sanatları

Programı : Tezhip

Tez Danışmanı : Doç. Gülnur Duran

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans - Kasım 2019

Anahtar Kelimeler : Tezhip, Fihrist, Fihrist tezhibi, Fihrist sayfa düzeni.

ÖZET

EL YAZMASI ESERLERDE TEZHİPLİ FİHRİST SAYFALARI

"El Yazması Eserlerde Tezhipli *Fihrist* Sayfaları" başlıklı tez çalışması Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı; R.922, R.923, R.862, EH.596, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde kayıtlı; T.8872, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlı; 1667, 1668, 1674, 1949, 1963, 1966, 2052, 2062 numaralı eserleri kapsamaktadır.

Sekiz bölümden meydana gelen çalışmanın "*Giriş*" başlıklı birinci bölümünde tezin amacı, kapsamı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir, "Tezhip Sanatının Devir ve Üslûplara Göre Gelişimi" başlıklı ikinci bölümde tezhip sanatının tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir, "*El Yazması Eserlerde Tezhip Sanatının Kullanım Alanları"* başlıklı üçüncü bölümünde, el yazması eserlerdeki tezhipli bölümler ve sayfalar tanıtılmıştır, "*Fihrist ve Fihrist Tezhibi*" başlıklı dördüncü bölümünde konuya ilişkin bilgiler verilerek açıklaması yapılmıştır*, "Konularına Göre Fihrist Tezhibi Bulunan El Yazması Kitaplar"* başlıklı beşinci bölümünde, tezde ele alınan eserlerin yazar ve konusu, bölümleri, alt ve üst başlıkları gibi genel yapısı üzerinde durulmuştur. Altıncı bölümünde, *"Katalog"* başlığı altında, seçilen 13 adet yazma eserin *fihrist* sayfalarının tezhip özelliklerinin ayrıntılı biçimde analizi konuya ilişkin fotoğraf ve çizimlerle desteklenerek

incelenmiştir. *"Değerlendirme ve sonuç"* başlıklı yedinci bölümünde ise *fihrist* sayfalarının bezeme özelliklerinin desen, motif, renk, sayfa düzeni, kompozisyon ve üslûp bakımından değerlendirmesi yapılmıştır. *"Uygulama çalışmaları"* adlı sekizinci bölümde *zahriye* ve *serlevha* çalışmaları incelenmiştir. Çalışma kaynakça ve kısaltmalar, resim listesi, çizim listesi ve şema listesi ile tamamlanmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Fatıma Betül Bağcı

Field : Traditional Turkish Arts

Programme : Illumination

Supervisor : Assoc. Prof. Gülnur Duran

Degree Awarded and Date : Master- November 2019

Keywords : Illumination, Index, Index Illumination, Page layout in Index.

ABSTRACT

ILLUMINATED INDEX PAGES IN MANUSCRIPTS

Our "Illuminated Index Pages in Manuscripts" themed thesis study includes the R.922, R.923, R.862, E.H.596 numbered works which are registered in the Library of Topkapı Palace Museum, T.8872 which is registered in İstanbul University Library and 1667, 1668, 1674, 1949, 1963, 1966, 2052, 2062 numbered works which are registered in the Library of Turkish and Islamıc Arts Museum.

In the first chapter titled "Introduction" of the eighth-part study, information is given about the purpose, scope and method of the thesis, and in the second chapter titled "The Development of The Art of Illumination according to Cycles and Styles", about the historical development of the art of illumination information is given, in the third chapter

titled "Uses of The Art of Illumination in Manuscript Works", the illuminated sections and pages in the manuscripts are introduced, in the fourth chapter titled " Index and Illuminated Index ", information on the subject in the fifth chapter titled "Manuscript Books with Illuminated Index according to Its Subjects", the general structure of the works discussed in the thesis, such as author and subject, chapters, sub-and upper titles, are emphasized. In the sixth chapter, under the heading "Catalogue", a detailed analysis of the manifestation properties of the index pages of the selected 13 manuscripts is examined with support with photographs and drawings on the subject. In the seventh chapter titled "Evaluation and conclusion", the decoration properties of the index pages were evaluated in terms of pattern, motif, color, page layout, composition and stylistic. In the eighth chapter titled "Application studies", introduction and heading ornaments studies are examined. The work was completed with references and abbreviations, picture list, drawing list and diagram list.

ÖNSÖZ

"El Yazması Eserlerde Tezhipli *Fihrist* Sayfaları" başlıklı tez çalışmalarına başlamadan önce yapılan ön araştırmada tezhipli *fihrist* sayfaları hakkında çok az bilgiye rastlanmıştır. Bu konu hakkındaki araştırmalar ve tezhip açısından inceleyen yayınlar sınırlı sayıdadır.

Bu çalışmada, farklı konularda yazılmış el yazması kitaplardaki bezemeli *fihrist* sayfa/sayfalarının tezhiplerinin motif, desen, renk, sayfa düzeni ve tasarımlarıyla incelenmesini amaçlamaktadır. Bunun "tezhipli *fihrist* sayfaları" konusuna bir başlangıç olmasını ve yeni çalışmalarla geliştirilmesinin Türk sanatına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu düşüncelerle başlanan tez çalışmasının hazırlanmasında, konunun belirlenmesinde ve araştırılmasında bana yol gösteren, görüş ve tecrübelerinden yararlandığım, yardımlarını eksik etmeyen tez danışmanım Doç. Gülnur Duran hocama sonsuz şükranlarımı sunarım.

El yazması eserlerin incelenmesinde gösterdikleri kolaylık ve yardımlarından dolayı, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nin yetkili ve çalışanlarına ve Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsünün değerli çalışanlarına yardımcı oldukları için çok teşekkür ederim

Farsça ve Arapça metinlerin okunmasında yardımcı olan babam Mustafa Özer'e gösterdiği sabırdan dolayı teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca son anına kadar yanımda olan, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen annem merhume Nesibe Özer'i rahmetle yâd ederim.

Fatıma Betül BAĞCI

İstanbul- 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET.....iii

ABSTRACT.....iv

ÖNSÖZ.....vi

RESİM LİSTESİ.....vii

ÇİZİM LİSTESİ.....xxi

ŞEMA LİSTESİ.....xxiii

KISALTMALAR.....xxv

1.GİRİŞ.....1

2. TEZHİP SANATININ DEVİR VE ÜSLÛPLARA GÖRE GELİŞİMİ.....3

3. EL YAZMASI ESERLERDE TEZHİP SANATININ KULLANIM SAHALARI.....24

4. FİHRİST VE FİHRİST TEZHİBİ.....27

5. KONULARINA GÖRE FİHRİST TEZHİBİ BULUNAN EL YAZMASI KİTAPLAR.....28

5.1. Külliyât-i Sa'dî.....28

5.2. Câmiu's-Sahîh.....29

5.3. Tezkiretü'l-evliyâ.....30

5.4. Külliyât-i Câmî.....31

5.5. Hamse-i Nizamî.....32

5.6. Hamse-i Kirmânî.....33

5.7. Hadikatü'l-Cevâmi.....34

5.8.Zübedü Âsâri'l Mevâhib Ve'l-Envâr.....35

6.KATALOG 36

6.1. Katalog No:01 TİEM. 1963.....37

6.2. Katalog No:02 TSMK. R.922.....67

6.3. Katalog No:03 TSMK. R.923.....86

6.4. Katalog No:04 TİEM. 2052.....105

6.5. Katalog No:05 TİEM. 1667.....121

6.6. Katalog No:06 TİEM. 1674.....143

6.7. Katalog No:07 TİEM. 1668.....164

6.8. Katalog No:08 TİEM. 1966.....187

6.9. Katalog No:09 TİEM. 2062.....212

6.10. Katalog No:10 TSMK. R.862.....232

6.11. Katalog No:11 TİEM. 1949.....252

6.12. Katalog No:12 İÜK. T.8872.....267

6.13. Katalog No:13 TSMK. EH.596.....324

7.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....353

8.UYGULAMA ÇALIŞMALARI.....357

KAYNAKÇA.....366

ÖZGEÇMİŞ.....370

KAYNAKÇA

Kitaplar

Alpaydın, Mehmet Akif. **Zübedü Âsâri'l-Mevâhib Ve'l-Envâr.** 1. Basım. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2016.

Derin, İsmail. **Tarihimizde Mushafların Bezenmesi.** 2. Basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.

Derman, F. Çiçek. **Rikkant Kunt Hoca Hanım.** İstanbul: Kubbealtı Neşriyâtı,2013.

Derman, M. Uğur. **Türk Hat San'atından Seçmeler**. 1. Basım. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2017.

Derman, M. Uğur. **Medresetü'l-Hattâtîn Yüz Yaşında.** İstanbul:Kubbealtı Neşriyâtı, 2015.

Duran, Gülnur. "Nısfü'l Kur'an Tezhibine Dair", **Uluslararası Kültür, Sanat, Folklor Kongresi/Sanat Etkinlikleri.** Rusya: 23-27 Nisan 2015,s. 221-227.

Eberhard, Wolfram. **Çin Tarihi,** Ankara: DTCF yayınları, 1947.

Erzi, İhsan. **Camilerimiz Ansiklopedisi.** C.1-2, Tercüman Yayınları, İstanbul: 1987.

Kut, Günay ve Nimet Bayraktar. **Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri.** 1.Basım, Ankara: Başbakanlık Basımevi,1996.

Turan, Osman. **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyetleri.** İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.

Uluç, Lale. **Türkmen Valiler Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar.** İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Uludağ, Süleyman. **Tezkiretü'l Evliya,** İlim ve Kültür Yayınları, Bursa: 1984.

Unustası, Müjde (Ed.). **1400. yılında Kur'an-ı Kerîm**, İstanbul: Antik A.Ş. Yayınları, 2010.

Makaleler

Aka, İsmail. "Timurlular Devleti", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**. C.9, İstanbul: 1988.

Aşıcı, Seher. "Kitap Dostu Bir Sultan Fatih", Ali Rıza Özcan (Ed.). **Hat ve Tezhip Sanatı** içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınlığı, 2009, s.283-317.

Derman, Fatma Çiçek. "Tezhip Saanatında Kullanılan Terimler, Tabirler ve Malzeme", Ali Rıza Özcan (Ed.). **Hat ve Tezhip Sanatı** içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s.525-534.

Derman, Fatma Çiçek,"Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçinde Değişimi ", Halil İnalcık (Yayın Danışmanı), **Türkler C.12** içinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları 2002, 466-477.

Derman, Fatma Çiçek, "Osmanlılar'da Tezhip Sanatı", Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi II** içinde. İstanbul:Ircıca 1998, s487-491.

Derman, Fatma Çiçek. "Osmanlı Asırlarında, Üslûp ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı", Güler Ertan (Ed.), **Osmanlı 11 Kültür ve Sanat** içinde. Ankara:Yeni Türkiye Yayınları 1999, s. 108-119.

Duran, Gülnur. "18. Yüzyıl Tezhip Sanatı", Ali Rıza Özcan (Ed.). **Hat ve Tezhip Sanatı** içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s. 397-414.

Küpeli, Gülnihal. "Tezhip Sanatında Yenilik Arayışları:II. Bâyezid Dönemi", Ali Rıza Özcan (Ed.). **Hat ve Tezhip Sanatı** içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s.321-339.

Özcan, Şehnaz Biçer. "Tezhip Sanatında İhtişamlı Bir dönem Timur Devri Herat Üslubu", Ali Rıza Özcan (Ed.). **Hat ve Tezhip Sanatı** içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s.283-297.

Tanındı, Zeren. "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", Ali Rıza Özcan (Ed.). **Hat ve Tezhip Sanatı** içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009, s.243-275.

Tanındı, Zeren. "Kitap ve Tezhibi", Halil İnalcık ve Günsel Renda (Ed.).**Osmanlı Uygarlığı 2** içinde. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009, s.865-891.

Tanındı, Zeren. "1278 Tarihli En Eski Mesnevî'nin Tezhipleri", **Kültür ve Sanat**, Sayı:17, Ankara: 1990, s.19-22.

Taşkale, Faruk "'20. Yüzyıl Tezhip Sanatı", Ali Rıza Özcan (Ed.), **Hat ve Tezhip Sanatı** içinde. Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 2012, s.417-435.

Diğer

Duran, Gülnur. "Tezhip Sanatı" **Yayımlanmamış Ders Notları.** İstanbul: 2016.

Duran, Gülnur. "Fihrist Tezhibi" **Yayımlanmamış Ders Notları.** İstanbul: 2017.

Güleç, Pınar. "**Nizamî'nin Hamse'sinin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Bezemeli Nüshalarının Tezhip Özellikleri**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. M.Ü. Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2010.

Karatay, Fehmi Edhem. **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu.** Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları No.12, İstanbul: 1961.

Türkçe Sözlük. "Fihrist", İstanbul: Kubbealtı Vakfı, 2007.

Yıldır, Lale. "**İstanbul Müze ve Kütüphanelerinde Bulunan 16. Yy. Şiraz Üslubuna ait Tezhipli Eserlerin İncelenmesi**", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. FSM.Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2016.

Ansiklopedi Maddeleri

Çiçekler, Mustafa. "Sa'dî-i Şîrâzî", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.35, İstanbul: 2008, s.405-407.

Duran, Gülnur. "Tezhip", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.41, İstanbul: 2012, s.63-65.

El-A'zami, M. Mustafa. "Buhârî", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.6, İstanbul: 1992, s.368-370.

Eyice, Semavi, "Hüseyin Ayvansarâyî",**TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.18, İstanbul: 1998, s.528-530.

Mertoğlu, M. Suat. "Tefsir", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.40, İstanbul: 2011, s.290-294.

Okumuş, Ömer. "Câmî", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.7, İstanbul:1993, s.94-99.

Şahinoğlu, M. Nazif. "Attâr, Ferîdüddin", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.4, İstanbul: 1991, s.95-98.

Tokmak, A. Naci. "Hâcû-yi Kirmânî", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.14, İstanbul: 1996, s.520-521.

Uzun, Mustafa."Falnâme", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.12, İstanbul. 1995, s.141-145.

Yazıcı, Tahsin."Hâkânî-ı Şîrvânî", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.15, İstanbul: 1997, s.168-170.

Yazıcı, Tahsin ve Cemal Kurnaz. "Hamse", **TDV İslâm Ansiklopedisi.** C.12, İstanbul:1995, s.499-500.